

A HÁZASSÁGON KÍVÜL SZÜLETETT GYERMEKEKRŐL VALÓ GONDOSKODÁS A TATAI URADALOM TELEPÜLÉSEIN A 19. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

Bár az 1946. évi XXIX. törvénycikk 19. §-a kimondta, hogy „A házasságon kívül született gyermek mind az anyjának, mind az atyjának, mind pedig ezek rokonainak egyaránt rokona; amennyiből e jelen törvényből más nem következik, a rokonság alapján mind a gyermeket, mind a rokonait élők közt és halál esetére úgy illetik jogok és úgy terhelik kötelezettségek, mintha a gyermek házasságból született volna.” – a törvénytelenül született gyermekek és édesanyjuk társadalmi megítélése – főként a kisebb közösségeken belül – a 20. század végéig is alig változott.

A megbélyegzést, kiközösítést, sokszor a megalázást a hagyományos családmodell felbomlása és a szekularizáció sem enyhítette igazán, hiszen a törvénytelenül született gyermekek – az 1946-os jogi szabályozás előtt:

1. Az anyja leánykori vezetéknévét viseli.
2. Az anyja állampolgárságát és vallását követi
3. Községi illetőségét az anyja községi illetősége szabja meg.
4. Jogilag csak az anyjával és annak vérrokonaival van rokonságban.
5. Törvényes öröklési jog csak az anyjával és annak vérrokonaival szemben illeti meg.
6. A gyermek természetes és törvényes gyámja az anyja; ha az anyja kiskorú, akkor a gyámhatóság rendel ki gyámot.
7. A természetes apát a gyermekkel szemben csak a tartásdíjfizetés kötelezett-sége terheli. (Az apa a gyermekkel nincs családi kapcsolatban.)¹

Varga István fenti felsorolásának utolsó pontjában szerepel ugyan az apa kötelezettségei között a „tartásdíj fizetése”, ennek tényleges jogi lehetősége azonban csak az 1911. évi I. törvénycikk 1. §. i. pontja alapján nyílt meg, s az érdekelt felek alig éltek e lehetőséggel.²

A római katolikus egyház hivatalos dokumentumai közül, kimondottan a törvénytelen gyermekek vonatkozásában, először csak a II. Vatikáni Zsinat 1965. december 5-én tartott 9. nyilvános ülésének 27. „Tisztelet az emberi személy iránt” című határozata intézkedett, Máté Evangéliumának 25,40 versének szellemében.³

1 A kérdéstről részletesen: MOLNÁR 1954. 3., CSORNA 1929. 127-128., ESZTERGÁR 1936. 128-130., CZIGLÁNYI 1939. 33-41., illetve VARGA 2006. 205.

2 Jellemző, hogy a Dombóvári Járásbíróságon 1926-1937 között lefolytatott 48328 perből összesen 99 eljárást kezdeményeztek gyermektartás megítélésével kapcsolatban. VARGA 2006. 206. skk.

3 „Amit a legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, velem tettétek.”

„Napjainkban különösen sürgető kötelességünk, hogy felebarátnak tekintsünk megkülönböztetés nélkül minden embert, és ha ránk szorul, siessünk is a szolgálatára; legyen szó akár egy mindenkitől elhagyott öregről, egy igazságtalanul lenézett vendégmunkásról, egy menekültől, egy *házasságon kívül született gyermekről*, aki érdemtelenül szenved olyan bűnért, melyet nem ő követett el.”⁴

A Corpus Iuris Canonici is alapvetően azokat a gyermekeket tekinti legitimusnak, akik érvényes vagy vélt házasságból fogantak vagy születtek. (CIC 1137. k.) A részletesen szabályozott törvényesség kérdésében (CIC 1061-1140. k.), mivel az egyetemes egyházjogban már a törvénytelen gyermekek is egyenlő megítélés alá esnek a törvényesekkel, a szintén szabályozott törvényesítés (legitimatus) kérdése csak a részleges jogban kap szerepet.⁵

A házasságon kívül született gyermekekről való gondoskodás tehát, mind az állami, mind az egyházi oldalról, csak a 20. század második felében vált jogilag is relevánssá.⁶ Addig nemcsak a törvénytelen gyermek megítélése, hanem a róluk való gondoskodás is a népi jogszokások körébe tartozott. A 19. századi hivatalos és jószolgálati kezdeményezések gyakorlatilag csak a fővárosra, illetve nagyobb városokra korlátozódtak.⁷ Tárkány Szűcs Ernő szerint „a házasságon kívül született gyermekek jogi helyzetéről (...) a források nagyon kedvezőtlenül nyilatkoznak. A leányanyától született gyermek általános elnevezésében a népi fantázia igen gazdag. Ha csak esztétikailag fogták fel az ügyet, még azt mondták, hogy 'szép, mint a szerelemgyerök', de további elnevezései már inkább pejoratív értékelést sejtetnek: 'orozva csinált kölk', fattyú, fatykó, 'fitalan ágybul született kölk', 'mögesött lány magzatja', 'szöméten szödött gyerök', 'hadigyerök', 'potyagyerök', 'zabigyerök', 'szörzött gyerök', törvénytelen gyerek stb.”⁸ Nemcsak a törvénytelen gyermek, hanem az anya megítélése is jól megmutatkozik a köznyelvben máig használt lányanya, megesett lány kifejezésekben.

Bár a felekezetek közötti megítélés esetleges különbségeiről – elegendő adat híján – nem készült reprezentatív felmérés, Fél Edit kocsí, protestánsokra vonatkozó adata szerint: „Nagyon öreg emberek emlékeztek még rá, hogy a megesett lányt a templomban az utolsó, a szégyenpadra ültette a bakter, istentisztelet után pedig kiállította a templomajtóba, hogy a kijövők „megpöködjék” s csúnya szavakkal illessék: phű бүдös kurva.”⁹ A nyilvánvalóan a 19. századra vonatkozó utalást követően a jelen (1936.) állapotokat az jellemzi, hogy „ma már nem botránkoztat meg a lány teherbe esése. A család maga intézi el a dolgot – orvos, vagy tudósasszony segítségével. Ha meg a gyerek világra jön, törvénykeznek. A házasságtörő asszonyt is csupán férje bünteti (elveri), a közösség távol marad.”¹⁰ „Nem vetik meg a fattyat, zabi gyerököt sem. Némelyiknek a háta mögött mondják

4 DENZINGER – HÜNERMANN 2004. 886.

5 ERDŐ 1991. 463.

6 Részletes nemzetközi példákkal, a római jogtól kezdve MÁRKUS 1903. 106-114.

7 KASZÁS 1994. 127-145.

8 TÁRKÁNY SZÜCS 1981. 141.

9 FÉL 1941. 7.

10 FÉL 1941. 7.

ugyan, hogy „e is csak úgy lőtt, mint a Jézus-Krisztus.” Az ilyen az anyja vagyonából rendes részt kap.”¹¹

Benda Gyula Keszthely társadalmát vizsgálva megállapította, hogy a településen 1740-től, az első 50 évben az illegitimitási arány 1% alatti volt. Ez egy-egy esetet jelentett évente. „1778, vagy inkább 1781 után az arány és a szám emelkedni kezd. 1784-ben és 1786-ban felugrik 12-re (6%), majd 1790-1792 között megint kiugróan magas. A századfordulón enyhén alacsonyabb arányokkal szemben 1802-1809 újra emelkedést hoz. 1816-tól pedig tartósan növekszik az illegitim újszülöttek aránya az újszülöttek közt, s az 1830-as évektől tízéves átlaga eléri és meghaladja 10%-ot.”¹² Azt, hogy Keszthelyen ez az arány a 19-20. század fordulóján is hasonló volt,¹³ az országos adatok is erősítik, hiszen a 20. század első évtizedeiben a házasságon kívüli születések aránya az összes születésből 9,6% volt.¹⁴ A törvénytelen gyermekekről való gondoskodás tehát társadalmi problémává vált.

A házasságon kívül született gyermekekkel kapcsolatos közösségi szabályozás talán legkorábbi példáját Papp László ismertette. Kutatásai szerint Kiskunhalason a 18. században „bé vett szokás” alapján a legénynek a megszületett gyermek nevelésére fordítandó díj mellett kártérítést is kellett fizetnie a lány ártatlanságának elvételeért. A díj összege a lány társadalmi helyzetéhez igazodott.¹⁵ Tárkány Szűcs Ernő megjegyzése szerint „ez az adat azt bizonyítja, hogy a jogi népszokások némely esetben utat nyitottak az erkölcsi kár megtérítésére, tehát túlléptek a reálkárok koncepcióján.”¹⁶ E megállapítás akár igaz is lehetne, ha ismert volna, mit is jelentett pontosan a nevelésre fordítandó díj (mint reálkár) – figyelembe véve azt, hogy a kártérítés összege a lány társadalmi helyzetéhez igazodott. Papp ugyanis csupán egy példát hoz, illetve igazol, forrás megjelölésével. E szerint: „1759-ben Kilencz Anna »defloratiojáért és a születendő gyermek felnevelésére« 20 forintot ígér a legény, »de mivel ez igen csekélység s nem elegendő, *bé vett szokásunk* szerint az alább való személynek defloratiojáért és születendő gyermeknek nevelésére rendeltettek f 60, és a szülés után pedig a lány ötven korbácsot kap.”¹⁷ Ez a szemlélet – az anya társadalmi helyzete, mint a kártérítés, illetve a gyermek-tartási díj nagyságának meghatározója – a 19. század végi, 20. század eleji hivatalos joggyakorlatban is tetten érhető, hiszen a jogszabályokból következően a gyermek, illetve az anya társadalmi állására tekintettel határozták meg a tartásdíj nagyságát. Egy 1929-es bírósági indoklásban például ez olvasható: „Figyelembe vette a bíróság a felek alacsony társadalmi állását és vagyoni helyzetét. Felperesnek nincs semmije szintén, pusztán napszámból él. Így havi 16 pengőt talált oly összegnek, ami egy ilyen társadalmi állású gyermek eltartására minimum kell, és

11 FÉL 1941. 104.

12 BENDA 2008. 132-133.

13 JANKÓ 1902.

14 TOMKA 2000. 128.

15 PAPP 1941. 29-30.

16 TÁRKÁNY SZÜCS 1981. 141.

17 A közölt esetet, illetve „ítéletet” az 1759. évi Tanácsí jegyzőkönyv 172. oldalán jegyezték fel. PAPP 1941. 30.

amely összeget alperes nélkülözhet anélkül, hogy létét veszélyeztetné, mint egy napszámosnak is van havi 70-80 P[engő] minimális bevétele.”¹⁸

A tatai plébánia iratai között megőrződött dokumentumok egy olyan gondoskodási formát mutatnak, melynek alapját feltehetően a közösség hagyományos joggyakorlata adta, de ezen túlmutatva – az egyház által nyert hivatalos legitimitást. A 19. század első feléből fennmaradt 98 magyar és német nyelvű „Egyesség” 1816 és 1854 között keletkezett.¹⁹ A felület időszak, a dokumentumok tartalmi és formai sajátosságai, illetve számuk alapján alkalmasak az elemzésre, hiszen nem egyedi eseteket és megoldásokat mutatnak, hanem jól kirajzolódik belőlük egy olyan gyakorlat, melynek célja a házasságon kívül született – tehát jogilag illegitim – gyermekekről való gondoskodás.

A tatai anyakönyvek bejegyzései természetesen a kor követelményinek – egyházi előírásainak – megfelelően mindenütt jelzik a gyermek születésének törvényes (legitim), vagy törvénytelen (illegitim) voltát. Az 1836-ban kezdődő magyar nyelvű anyakönyvezés után az arra szolgáló rovatba a törvényes illetve törvénytelen megjegyzés került. Az időközben bekövetkező törvényesítést – az eltelt idő függvényében – az adott sorban, vagy a lap alján „lábjegyzetként” jelezték. A megkülönböztetett keresztlevelek kiadásának gyakorlata még a 20. század elején is élt.

A törvénytelen születések aránya a vizsgált időszakban Tatán, a Benda Gyula által elemzett keszthelyi adatokhoz hasonló. 1816-ban 11, majd a század harmadik évtizedében szinte minden évben 20 feletti, 1824-ben például 27, a 30-as években pedig átlagosan évi 15 törvénytelen gyermeket kereszteltek. A számok önmagukban persze nem sokat jelentenek, az arányok azonban árulkodók. Az 1841-ben született 324 gyermek közül 20, az 1842. évi 300-ból 31, a következő évben 303-ból 23, 1844-ben pedig 334 újszülöttből 28 volt törvénytelen. A 19. század első felében Tatán keresztelt gyermekek 6-8%-a született házasságon kívül. E magas arányszám nemcsak a kisebb közösségek belső kohéziójára hatott ki, hanem a nyilvánvalóan negatív megítélés miatt számos egyéni tragédiához is vezetett. Jellemző, hogy 1853-ban egy harminc éves hajadon nyolc napos csecsemőjével „a véle való idegen bánásmód” miatt ölte magát a tatai Öregtőba.

A 19. század első felében Tatán kimutatható egyházi gondoskodás nem a plébánia, plébános, vagy az Esterházy családnak mint főkegyúrnak filantróp magatartásában, szervezeteiben nyilvánult meg, hanem a – feltehetően már korábban élő – jogszokásokat emelte az egyház által indukált és ellenőrzött gyermekvédelmi rendszerré. A nyilvánvalóan kikényszerített egyezségek a törvénytelenül megszületendő, megszületett gyermek felnevelésének anyagi biztonságát kívánták megteremteni. A dokumentumokban szereplő anyák és apák lakhelye Tata, Tóváros, Mocsá, Naszály, Csép, Nagyigmánd, Kocs, (Komárom), Grébics-pusztá,

¹⁸ idézi VARGA 2006. 207.

¹⁹ Az elemzett dokumentumok a Győri Egyházmegyei Levéltár gyűjteményében maradtak ránk. Az – immár egybegyűjtött – az iratcsomó levéltári jelzete GyEL. Plébániai és espereskerületi levéltárak (örökletetek). Tata plébánia iratai. A továbbiakban csupán az egyes iratok pontos címét és dátumát közöljük.

Kecskéd, Baj, Környe, Oroszlány, Kisbér, Alsógalla, Bánhida, mind az Esterházy dominium települései voltak.

A jó hír elvesztése miatt járó kártérítés

Nem véletlen, hogy 1824. január 17-én Sághy János tatai parókus egy olyan, látszólag magánjogi egyezséget is elkészített, illetve ellenjegyzett, mely csak egy meghíusult házasságról szól:

„Gujás János Tatai ifjú Legény az el múlt hetekben kéz fogott tartott Nagy Panni Mocsai Leányzóval, és itt a' parochiális Templomban kiis hírdettettek – Történt azonban, hogy a' Leány el állott a' Legénytől – Mihez képest, most a' Leány' képeben ide jöven Mocsárul Pál Istvánné, ide jöven a' legény is az Egyezés véghez ment illy képpen: Hogy

a' Leánynak sem[mi] törvényes oka nem lévén a' Legénynek jegy pénzét vissza adgya, a' minthogy vissza is adta már – De a' legény a' Leány Keskenőit, mellyeket jegy képpen oda adott magánál meg tarthattya, és meg-is tartya:

Többiten pedig a' költség mind egy, mind más részről ne kerestesik.”

A dokumentum számunkra fontos eleme annak utolsó mondatában rejlik: „Következőleg a' Leány a' máshoz való férjhez menésben ezen Egyezés után szabadnak declaráltatik.”²⁰

Egy hét múlva a tatai káplán előtt egy hasonló esetben született *Egyesség*, melyben a vőlegény volt a vétkes:

„Minekutánna Herman Thadeo, Krizsán Anna Leányzotul másodszori Kézfogó után megint ok nélkül el állott – a' leány ugyan erővel a' Legényre nem köti magát – de a' fellyül mivel még is a' Leányzót ok nélkül ezen másodszori vissza ugrásával, és el állásával a' kétszer elő vett kihirdetés után *némű szégyenben hozta, e miatt büntetésül a' kézfogó ajándékát a' Leánynál hadja végképpen; a' Leány keszkenőt vissza adgya; és kétszeri kézfogói-költség fejében fizet néki még, házassága előtt, 8 florinto[lt] úgy hogy addig mással kézfogásra sem fog lépni még ezt néki le nem fizeti.*”²¹

Itt már megjelenik a jó hír elvesztése miatti kártérítés, illetve az a szankció, hogy a büntetéspénz lefizetése nélkül a vétkes fél nem köthet házasságot. Herman Tádé esete azért is érdekes, mert meghíusult házassága kapcsán 1824 novemberében egy másik felperes is benyújtotta „kereseti igényét”.

„Ugyan ezen Herman Thade ellen ki kelt egy másik személy is, jelesül Gajdó Maris, ki mostanába Raner Mátyás felesége, és jelentette, hogy férjhez menetele előtt terhbe ejtődött emlétett Herman Thade által, és a' Gyermekeket most is Ura engedelmével tartya – de semmit sem fizetett még eddig tartására. A' Legény a' személlyel való közösülést, az előtt, hogy az férjhez ment volna, nem tagadgya, és a' [...] igasságát sem ellenzi; mindazonáltal mivel raner Mátyás előttünk kérte,

²⁰ Gulyás János tatai ifjú legény és Nagy Panni mocsai leányzó egyessége. Tata 1824. január 17.

²¹ Egyesség Harman Thade és Krizsán Anna között az el múlt Házasság dolgában. Tata, 1824. január 24.

és ez a' Gyermekeket szereti, azon tekintetből is hogy a' Legénynek kevese vagyon, declarálta magát, hogy ő ezután is fogja a' gyermeket tartani, csak hogy fizessen [...] 5 ft váltóban a' mit a' Legény köszönettel meg is ígér – és még ezt le nem fizeti arra is kötelezte magát, hogy addig nem fog házasodni – hanem le tévén a' házasságra azután fel-szabadíttatik.”²²

„A[nn]o 1825 1^a Febru[ar]i Horvát Pálné született Takáts Katalin panaszt tett Özvegy Vámos Márton ellen (minekutánna ez egy más személlyel ki hirdetve lett volna a' Cathedrárúl) vádolta pedig a' felül, hogy a' házasságot néki megígérte legyen, sőt ez Esztendőnek, és Januárius Holnapnak 23^{ik} az az huszon harmadik napján a közösülésre is vagy is testi vétekre reá vette legyen – Azonban a' Házassági ígérethül csak a' pusztá ígérte, és valóságos kéz fogás ki nem sülvén a' testi közösülést pedig a vádolt fél folyvást tagadván, ezen dolog eránt is csupa gyanuságnál egyebet úgy mint törvényes próbát látni nem lehetet – Mindazonáltal azt nem tagadván, hogy egyszer házához el ment a' panaszzkodó félnek, és hogy őtet meg csókolván, magához is szorította, a' panaszos fél ellenben panassza érdeme mellett tovább is meg állván, csak hogy terhe felül még is bizonyosat nem mondhatott: Végtére a' Személy, a' bé-vádolt felet ugyan csak a' házasságra felszabadította, úgy mindazonáltal, hogy a' bé vádolt fél a' többször említett panaszos Résznek, arra az esetre, ha terhes lenne (a' mi a' föllyebb irtt Datumbul alkalmasint ki fog tetszeni) nékie a' Gyermeke tartására 50 az az Ötven forintokat váltóban le tegyen – A' mire a' bé vádolt fél, hogy csak a nagyobb szórúl, és botrányozástul meg menekedgyen előttünk a mái napon reá állott.”²³

Vámos Márton tehát házasságának megkötése érdekében és a közösség esetleges negatív megítélése miatt – bár tagadta a testi kapcsolatot – előzetesen is hajlandó volt a pénzbeli kártérítés megígérésére.

Előfordult az is, hogy a nő jó hírének megsértése miatt szabtak ki büntetést:

„Tury Ferencz Csizmadia legénynek Kobola Katalinnal ösmerőcsége volt és a házasságot meg is ígérte néki de későbbben meg gondolván magát a leányt elhagyta sőt ami több jó neve híre ellen mások előtt beszélt, úgy hogy valóban az említett leánynak semmi tekintetbe szerencsére nem szolgálhad; ezen illetlen beszédek meg czáfoltatására és büntetésére önként ajánlot 6 az az hat pengő forintot a mellyek nem Kobola Ferencz se leánya kezébe mennek hanem Szegények között ki fognak osztani. Azon keszkenyőt pedig a mellyet a leánytul kapott egy pengő forinttal vissza fizeti a mellyel az említett leány szüleivel együt meg elégszik de csak úgy: ha ezentul se szóval se cselekedettel és semmiféle modon böcsteleníteni nevit hirit rontani nem fogja.”²⁴

Szintén az esetleges szégyen, illetve a tervezett házasság miatt kötöttet egyezés: „Udvardi Josef Grébitsi Gazdaságbeli segéd és Németh Rosalia Nagy Igmándi nőtelen és nehézskes személy között: Minekutánna Udvardi Josef az említett Németh Rozaliának a Házosságot nem ígérte, egyéb eránt pedig a személlyel való közösködést nem tagadja abban meg egyeznek: hogy Udvardi Josef

22 Gajdó Marisnak Renér Mátyás feleségének, ugyan Herman Thade tartozása. Tata, 1824. január 25.

23 Fogalmazvány Horváth Pálné és özvegy Vámos Márton ügyében. Tata, 1825. február 1.

24 Egyezés Tury Ferencz csizmadia legény és Kobola Katalin között. Tata, 1843. január 25.

Németh Rozáliának fizessen két száz: az az 200 váltó forintokat (a mellyeket minden Heányosság nélkül Németh Rozália fel is vette) olly Feltétellel: Hogy az fenn nevezett személy a születendő Gyermekek fell nevelését egészen magára válollya, minden további keresett Jussáru le mond, és az ifjunak ezentul semmi akadályt vagy Nehézséget szerezni nem fog leg inkább jövődöbéli Házosságára nézve.”

Az egyben lefizetés

1838. szeptember 27-én kelt az az „Egygyezés; Melly alól is megnevezett Szmilek János Ágostai hitvallást követő Csepi születésű Juhász legény között, és Solmosy Katalin Romai Katholikus hitű Tóvárosi születésű hajadon között a mái alól meg irt napon köz akarattal köttetett:

1. Én Szmilek János Solmosy Katalin gyermekének eltartására magamat nem kötelezem; hanem most egyszerre ígérek és adok ötven forintokat váltó czédulákban, mellynél többet nem adhatok, többre magamat nem is kötelezvé.
2. Én Solmosy Katalin az ígért pénzel magamat meg elégedettnak nyilatkoztatom, azt felveszem, és azután többet Szmilek Jánoson semmit nem követelek, se soha annak böcsületét sérteni, se valaha valamiben annak akadályt szeretni nem fogok.”

A plébános arról is intézkedett, hogy „E jelen levél értelmében Solmosy Katalin részére Smilek János egy fertály Esztendei 22 f[orint] 31xbul állo Bérít – az uradalom ispánja – vissza fogván Solmosy Katalin kezeiben fizette.”²⁵

1842. augusztusában „Öri Lizi Meg eytett személy” arról állított ki igazolást a plébánia pecsétés papírján, „Hogy Virl Ferenc Sütő Mester Úr nyolcvan az az 80 váltó forintokkal törvénytelen gyermekemre nézve Egyesség útyán végképpen ki elégített annyira: hogy ezennel semmi leg kisebb követelésemy rayta, ellen is mondok minden törvényes utnak, sőt büntetés alá is vetem magamat: ha böcsületébe jó nevébe hírébe én általam leg kisebbet szenvedni kintelenitetne.”

Hasonló *Egyesség* született 1839-ben „Zinger Dávid Úr és Németh Theresia között következő Feltételek alatt:

1. Mivel Németh Theresia több évekig Zinger Urnál szolgálatba lévén híven és szorgalmatossan magát viselte, azon Gyermekek tartására a Kit November holnapba Kocson szülne négy száz az az 400 váltóforintokat fizet Zinger Dávid Németh Thereziának olly feltétellel: hogy akár él akár meg hall előbb vagy később a Gyermekek ezen pénz Németh Theréziáé legyen.
2. Németh Therezia az egész terhet Gyermekek fell nevelésit magára válollya, minden további kereskedés Jussának ellene mond, és azt igéri: hogy Zinger

²⁵ Egygyezés Szmilek János ágostai hitvallást követő csepi születésű juhász legény között, és Solmosy katalin Romai Katholikus hitű Tóvárosi születésű hajadon között. Tata 1838. szeptember 27.

Úr bötsületit, jó nevét hírét se szóval se cselekedettel rontani vagy kissebiteni nem fogja.”²⁶

A plébános előtt kötött szerződések döntő hányada a születendő, vagy megszületett törvénytelen gyermek felnevelésének költségeit, a fizetendő összegek terminusait rögzíti.

A számos – gyakorlatilag egy mintára készült – egyezsége jó példa az Acsai Pál és Ujvári Julianna közötti megállapodás:

„Mi alább íratlak egy részről ugyan Acsai Pál Tatai, más részről pedig Ujvári Julianna Mocsai személyek, adjuk tudtára a’ kiket illet, hogy a mi a’ köztünk megesett dolognak csendességben teendő elvégzésére önként szabad akarattal a’ következő czikelyekben egyeztünk-meg úgy mint:

Először: Én Acsai Pál a’ Gyermekeket, mellyel Ujvári Julianna terhben vólt én tőlem valónak megismérem, de el-venni éppen nem akarom; mert már az előtt-is mástól terhbe ejtetett, hanem a’ tőlem született Gyermekeknek tartására, és gondviselésére ígérek néki 55 f[orinto]kat, melly summából a’ születés alkalmasságával adtam 10 fl. in val[tó cédulában], most pedig 15 fl, egy fertály esztendő múlva ismét 15 fl, végre ismét egy fertály esztendő múlva ismét 15 fl. mindenestől 55 fl. úgy mind azon által, hogy ezen ki-tett summán kívül Ujvári Julianna én rajtam többet semmi uton ‘s módon ne kereskedhessen, hanem a’ Gyermekeknek ha életben marad tellyes gondviselését magára válólya, és mint jó Anya azt Istenesen, és keresztény módon nevelje.

Másodszor: Én Ujvári Julianna a’ fent ki tett Summával tekintvén Acsai Pálnak szegény sorsát, tudván azt is, hogy a’ Szegődött bérén kívül semmie nincsen, meg elégszem, és a’ Gyermekeknek örökös tartását magamra válaom úgy hogy az emlétettekén kívül már semmi keresetem Acsai Pálon ne lehessen.”²⁷

1830-ban ifjú Schuspauer Mátyás 35 forintot fizetett a cserben hagyott Németh Erzsébetnek, „olly formán, hogy Tizenöt forintokat most következő Vásárra, az az: e folyó Esztendőnek Augusztus 29^{én} néki okvetetlen le fog füzetni. Jövő Új Esztendőre pedig a’ hátra lévő Husz forintokat ha lehet le fogja tenni, ha pedig nem lehetne, tehát az 1831^{ik} Esztendő’ Martius Havának 19^{kén} vagy is Sz.[ent] Josef napján okvetetlen minden hiba nélkül le fogja kezébe olvasni, és fizetni.”²⁸

Az egyezségek zárásaként szinte mindenütt szerepel az apa kötelmeinek feloldásaként, hogy „Minek utána tehát a’ bevádolt Fél által ez az egész summa le fog fizettetni; a’ vádolt Fél a’ mással való Házassági lépésre szabad lészen.”²⁹

A fertály esztendőnként fizetendő részleteket az anya a gyermek egy-három éves koráig kapta, ha a gyermek életben maradt. Mészáros Pál és Egyedy Julianna szerződése azt is rögzítette, hogy az anyának (gyermeknek) három év alatt járó 45 forintot az apa „le fizetni köteles légyen akkár a Gyermekek életben marad

26 Egyesség Zinger Dávid úr és Németh Theresia között. Tata, 1839. január 26.

27 Acsai Pál és Ujvári Julianna egyessége. 1823. június 17.

28 Egyezés Schuspauer Mátyás és Németh Erzsébet között. Tata 1830. augusztus 17.

29 Egyezés Szabó Erzsébet szolgálló úgy mint terhben esett Leányzó, és annak [...] Terhben ejtője Márkus Márton Naszáli nótelen szolga között. Költ Naszálon 14a September 1825. Szabó Erzsébet Julianna nevű gyermeke Tatán született 1825. május 4-én.

akkár nem. Minden Esetre pedig a vádolt Fél csak úgy szabadithatik fell, csak úgy léphet más személyel Házosságra ha az meg ígért sumát előbb le fizeti és a panaszos félnek az által eleget tesz.”³⁰ Hasonló módon rendelkezett Martini Rudolf is, aki 70 váltóforintot fizetett „idő szakaszonként” Pálinkás Teréziának „azon esetre is ha a Születendő Gyermekek megtalálna halni.”³¹ Horváth Julianna 1840-ben az időközben elhunyt apa hagyatékából kapta meg a gyermekének járó 30 forintot.

Egy 1835-ben kelt egyesség szerint: „Vizetnek Hallasy Josef Szülői Balogh Viczának ha a Gyermekek meg lesz és akkor mindjárt meg nam hal 50 az az ötven váltó forintokat; ha pedig meg talál halni ezen sumának felit: az az 25. f. azon kölcségre a mellyek szülésre és másra teendők.”³²

A már fentebb idézett Schuspauer Mátyás, 1830 augusztusában kelt egyességét szeptember 17-én egészítette ki:

„Alább irtt Schuspauer Mátyás, e Levelem’ rendében bizonyittom, hogy minekutánna Németh Ersébet Ref[orma]ta személy ki tőlem terhben esett, és kivel én a’ mult Augustus Hoónak 17^{kén}, harmincz öt forintokban átollýában meg egyeztem, nem régiben Gyermekegyi nyavalában meg holt, és a’ tizenöt forint is mellett számára 30^{ik} Augusztusban le tettem el kélt volna. A’ született Lányka azonban életben maradván – azt senki, a’ hátra levő 20 fkért (mellyet a’ fönt nevezett személynek még fizetnem kellett volna) el vállalni nem akarná: Tehát az alúl irtt napon és Eszt[endő]ben ugyan a’ fellyebb mondott Németh Ersébeth elhunyt személynek Testvér nénnnyivel Nimeth Evával, másképp Tatában lakozó Lovász Istvánnak Feleségével abban egyeztem légyen meg, tudniillik: hogy a’ kérdéses Julis nevű Leány-Gyermekek tellyes, és jó gondviselését három esztendőkre, valóban hetven forintokért olly formán el vállallýa; hogy ezen summából a’ szoptatós Dajka számára husz forintokat ugyan mingyárt le teszek; a’ hátra lévő Ötven forintokat pedig jövő 1831^{ik} Esztendő Martius 19^{ik} az az, Sz.[ent] Josef Napján, fogom kezében le olvasni. Végre, a’ többször mondott kised Lányka Kereszt Anyja Pál Katalin, másképp Perschl Josef’ Uraság Kocsisának Felesége azon szép ígéretet tette, hogy ha ezen Gyermekek a’ három esztendeit életének bé töltötte, ő azután magához veszi őtet, és fogja a’ K.[eresztény] Katolikus Imádságokra taníttani, ’s egyébb Tudományokban is oktatni – sőt az oskolában is járatni; szóval: a’ mint illyes Lánykának gondját viselni illik, olly keresztényi gondal igyekezni fog nevelni őtet.”³³

Figyelemre méltó, hogy az anya ugyan református vallású volt, a szerződés értelmében katolikus nevelésben kellett részesíteni. Ez teljesen általánosnak mondható, függetlenül az apa, illetve az anya vallásától, – a protestánsok mellett több esetben izraelita apa is előfordul – a plébánián kötött egyezségek mindegyike kiköti a törvénytelen gyermek katolikus neveltetését. 1838-ban a katolikus Muszka János gyermekének anyja „Kiss Susánna Reformáta hitvalláson lévő hajadon” az *Egygyezés* második pontjában megfogadja, hogy „a Gyermekek, mellyet szülendek,

30 Mészáros Pál és Egyedy Julianna Egyessége. Tata 1834. szeptember 24.

31 Martini Rudolf és Pálinkás Terézia Egyessége. Tata 1839. augusztus 6.

32 Hallasy József és Balogh Vica egyessége. Tata 1835. október 3.

33 Szerződés, kelt Tóvároson 1830. szeptember 17.

a kegyelmes Királyi Rendelvények következtetésében a Romai Katholika Anyaszent-egyházban fogom keresztesztelni, és tehetségem szerint a Romai Katholika hitben nevelni vagy neveltetni.”³⁴

Egy esetben a törvénytelen gyermeket az apa szülei fogadták örökbe. A jó hírnév, illetve az apa szabad házasságának elősegítése miatt ez ugyan a dokumentumból nem derül ki, de az anyakönyvekből igazolható:

„Alább meg nevezett adom tudtara mindeneknek, a kiknek illik, hogy Paintner Josef hűtvös társával edgyűt nékem ajánlottak hogy Gyermekeket, a melly most pénteken öt heti volt, egy esztendő múlva magokhoz veszik, és úgy fogják nevelni mint magok gyermeket, esztendő alatt pedig még a gyermek nálom lészen, annak tartására 50 f[orin]tokat igittek de nem egyszerre hanem minden fertál esztendőben a mi abbul jár fogják ki füzetni; én pedig reszembről ajánlom és fogadom, hogy azon 50 f[orin]tokat a gyermeknek tartására fogom fordítani, külömben is a gyermeknek az alatt jól, és szorgalmatossan gondgyát viselem, és ha a gyermek illetben fog maradni esztendő múlva azt föllebb nevezett Paintner Josefnek és hűtvös Tarsának Kellerin Annának gondviselésekre és tartásokra telleségel örökre által adom, azon kívül érdemlett büntetés alá magamat ajánlom ha a gyermeknek Atyát, a kár ki lígyen az, mások előtt kissebbíteni vagy gyalázni fogom.”³⁵

Bár a dokumentumokban szereplő anyák többsége szolgáló, cseléd – szülés után szoptatós dajka – az apák pedig szolgák, napszámosok, gazdasági cselédek, vagy kocsisok, feltűnnek a mesteremberek is. Találunk köztük csizmadialeányt és mestert, sütő mestert, de a tatái kasznár is szerepel a díjazásra kötelezettek között. A talán legérdekesebb egyezés egy üveges mesterhez kötődik, hiszen az általa elhagyott egyik leány egy nemes kisasszony volt.

A Müller Károly tatái esperes előtt 1835. augusztus 27-én megkötött egyezésben „Pauer Josef Üveges M[ester] Ember Vida Juliannának 40 az az negyven váltó forintok” fizetésére kötelezte magát „azon Gyermekek tartása végett, a ki házasságon kívül lett”.³⁶ Alig fél év múlva, 1836. március 2-án már egy másik születendő gyermeke miatt kellett egyességet kötnie: „azon Gyermekek tartása végett ki házasságon kívül lesz, következő Feltételek alatt:

1. Fizet Pauer Josef Továrosi Üveges M[ester] Ember Pálffy Christinának mint meg eytet Nemes Személynek 300 az az három száz váltó forintokat időszakonként t.[udni] i.[l]lik most azonnal 50 forintokat, Sz.[ent] Mihály napkor megint 50 forintokat és így minden fél esztendőbe 50 forintokat még az egész Summára nézve a Leány, mint panaszos fél, ki nem lészen elégtéve.
2. A Gyermekek fell neveltetését egészen magára vállalja Pálffy Christina és le is kötelezi magát: hogy ezennel a vádlot felet háborgatni csufolni alacsonyítani nem fogja, Jussának ezen dolognak fentebb Hatalmasságra való előmozdítására nézve ellene mond, meg is igéri, hogy a Gyermekeket tisztességesen ápolgatni és tartani fogja.

34 Muszka János és Kiss Susánna Egygyezése. Tata 1838. szeptember 15.

35 Szabó Kati nyilatkozata. Tata 1816. július 16.

36 Egyesség azon gyermek tartása végett, a ki házasságon kívül lett. Tata, 1835. augusztus 27.

3. Ha mindjár a Gyermekek meg is hall Pauer Josef ezen sumát le fizetni köteles leszen, ellenben akkár milly betegségbe essék a leány vagy annak Születendő Gyermeke valamint ha a Gyermekek meg hal az temetési költségek is csak Pálffy Christinának gondja és kötelessége leszen.”³⁷

Míg Pauer (Bauer) József az alacsonyabb származású Vida Juliannának csak 40 forintot, nemes Pálffy Krisztinának már 300 forintot fizetett gyermeke felneveléséért. Bár a többi esetben nincs ilyen közvetlen kontroll lehetőségünk, feltehetően az anya származása, anyagi helyzete befolyásolta a kártérítés nagyságát. E szemlélet több egyezségben is tetten érhető. Stragl Teréziának „Henzer Imre édes Any[j]a minekutánna mind szerzeménye és Gyermekeknek tulajdona nincsen” fizette ki járandóságát.³⁸ Balogh Vicának is a nyilván vagyontalan Hallasy József szülei fizették ki a kialkudott 50 forintot.³⁹ „Én Muszka János Kiss Susannának a szülés költségekre, a gyermek eltartására, most egyszerre ígérek öt mérő búzát, és öt forintot váltó pénzben, mellynél többet nem adhatok, többre magamat nem is kötelezvé” – olvashatjuk egy 1838-as szerződésben.⁴⁰ Magyar Lizi csupán 3 forintot kapott Fitoss Páltól gyermekük tartására.⁴¹

Persze az elhagyott lányanyák is megpróbálhatták érdekeik érvényesítését. Sülle Erzsébet Erbeszkorn Fülöptől – a kiszolgáltatott helyzetben lévő zsidó kereskedőtől – próbált meg minél több pénzt kicsikarni. Mivel a tatai izraeliták közvetlenül az uradalommal álltak szerződésben, az ügyet Rostaházy Károly uradalmi fiskális elé vitték. A dokumentum csupán a leány vallása miatt került a plébánia irattárába. Az eset mindazonáltal jól mutatja a kegyúr joghatósága alá tartozók ügyeinek egységes kezelését.

„Egyező Levél

Egyességre Léptem én Erbeszkorn Fülöp Sülle Örzsébettel ily formában hogy én Erbeszkorn adok néki az ő én nálom vagy velem vallo együtt léttéjér ajánlok néki 100 az az száz váltó forintokat ily formában hogy én ezen száz forintokat le fizettem az tekintetes Rostaházi Fiskális Úr előtt hogy én minden gyalázattal ment légyek ha hogy az tekintetes Rostaházi Fiskális Úr helyben hagyja tehát mingyárt lefizettem.”

Tíz nap múlva Rostaházy azt jegyezte fel, hogy „1841ik évi január 19kén megjelenvén előttem Sülle Erzsébet, és Fülöp Erberskorn, ezen Egyességnek megerősítése végett Sülle Erzsébeth oda nyilatkozott, hogy ő tekintve azt, hogy Eberskorn Fülöp [...] Sidó[t ?] Egyesség útján kielegétetni tartozik, tölle egy öltözet ruhánál egyebet nem kíván, 's ha ezt nékie megadja, minden további rajta

37 Egyesség irattak között azon Gyermekek tartása végett ki házasságon kívül lesz. Tata 1836. március 2.

38 Egyesség melly Henzer Imre és Stagl Therezia, az törvénytelenül születendő gyermeknek tartására történt. Tata 1840. január 23.

39 Egyesség melly Halassy Josef és Balogh Vicza között azon gyermek tartására nézve történt, ki házasságon kívül lesz. Tata, 1835. október 3.

40 Muszka János és Kiss Susánna egyessége. Tata 1838. szeptember 15.

41 [Kifizetési bizonylat] Tata, 1839. július 1.

való keresetről le mond – ezt nékie Erberskorn Fülöp megígérvén, megegyezve, 's kezét fogva eltávoztak.

1841 január 20án ismét megjelenvén előttem [...] Süle Erzsébeth, és Erbeskorn Fülöp, ez utóbbi arrul panaszolkodott hogy ő a fellyebb ígért ruhát Süle Erzsébetnek kívánsága szerint kiadni kívánta de ő ezekenn kívül még a' tulsó laponn olvasható Egyességnél fogva, a' száz f.[orint] kész pénzt is követeli – mire Süle Erzse úgy nyilatkozott, hogy ő tegnap azon vélekedésbe volt – hogy neki Erbeskorn Fülöp a ruhát a Sidótól nyert 600 f[orint]bol való járandósága fejébe adja, de most a dolgot jobban megértvén az Egyességbeli Száz forinthez inkább ragaszkodik mint a ruhához. A miért is Erbeskorn Fülöp nékie a Száz Váltó forintokat jelenlétembe lefizette. Süle Erzse pedig ezeknek felvételét neve megkeresztelésével elesmerte, minden további Erbeskorn Fülöpön való követelésről le mondván."

Még aznap megszületett a nyugta is, „Száz Váltó forintokról, mellyeket alulírt (Süle Erzsébet) ... Egyességünk következésébe Tata Tóvárosi Erbeskorn Fülöptől felvettem, s ez által magamat, minden akármelly névenn nevezendő keresetről, mellyet rajta formálhattam, kielégítettnek esmerem 's magamat arra Szentül kötelezem, hogy a' köztünk volt viszonyokról, és [...] Sidóval volt történetről senki-nek szólni nem fogok.”⁴²

Ez az egyezés, formájában ugyan megegyezik a többivel, de a megszületendő gyermekről már egy szó sem esik!

A fent idézett dokumentumok a 98 *Egyesség* típusait jelenítik meg. A szerződések formai jegyei, nyelvezete egyértelműen arról tanúskodnak, hogy a 19. század elején már egy kiforrott helyi gyakorlatról beszélhetünk. Az egyes esetek esetleges specifikumaihoz igazodó egyezségek tekintetében csupán a német nyelvű – ezek minden esetben a 18. század közepén, végén betelepített német anyanyelvű telepésekre vonatkoznak – szerződéseknél találunk eltéréseket. Ezek a változatok azonban nem érintik a gyakorlat lényegét, csupán az e közösségekben még erősen élő saját önkormányzatiság érhető tetten. A baji Petsch Mátyás és Schmidt Rozália például Tatán, a plébános előtt köti meg a szerződést, de az előző napon a helyi községi elöljárók (bíró és esküdt) igazolást adnak ki az apa előéletéről.⁴³ A környei Pusch Teréz és Mayer Ferenc egyezségében kikötötték, hogy az apa 150 forintot tegyen le a helyi árvapénztárba.⁴⁴ A Filips Jakab és Weist Anna közti – szintén környei – szerződés értelmében az apa 80 forintot helyezett el örökségéből az árvapénztárba.⁴⁵

A vizsgált időszakban a törvénytelen gyermekek érdekében folytatott – a szerződésekben megmutatkozó – gyakorlat szerint, az apa foglalkozása, anyagi tehetsége mértékadó volt a megítélt nevelési költségek tekintetében. Nyilván racionálisan figyelembe vették, hogy házasság (törvényesítés) esetében is hasonló anyagi körülmények között nevelkedne a gyermek. Ugyanezt a gazdasági

42 Rostaházi uradalmi fiskális fogalmazványa Eberskorn Fülöp ügyével kapcsolatban. Tata, 1841. január 19-20.

43 Igazolás Petsch Mátyásról. Fogalmazványa. Baj. 1841. december 10.

44 Pusch Teréz környei és Mayer Ferenc bánhidai fogadás egyessége. Környe, 1827. december 14.

45 Amien Conventio Jacobum Filiph et Anna Veisz. Környe, 1827. november 26.

racionalitást mutatja, hogy a gyermek (bizonyos korig bekövetkező) halála esetén a gyermek felnevelése szánt összeg csökken. Ugyanakkor mindenütt jól elkülönül a szülés-születés körüli költség. A tatái plébánián kötött, vagy ott ellenjegyzett szerződések legfontosabb közös vonása, hogy függetlenül az apa – és sokszor az anya – vallásától, a gyermeket minden esetben a római katolikus vallás előírásai között kell felnevelni. Ez mintegy alapja az egyház által indukált és ellenőrzött kötelezettségeknek. Ennek hátterében feltehetően az Esterházy család által – a térségben viszonylag későn – a 18. század második harmadában megkezdett erős rekatolizációs folyamat erősítése állhatott.⁴⁶

Irodalom

BENDA Gyula

2008 *Zsellérből polgár. Keszthely társadalma, 1740-1849.* (Mikrotörténelem 3.) L' Harmattan, Budapest.

CZIGLÁNYI Aladár

1939 *A tartásjog rendszere és szociálpolitikája.* Dunántúli Nyomda, Pécs.

CSORNA Kálmán

1929 *A szociális gyermekvédelem rendszere.* Eggenberger, Budapest.

DENZINGER, Heinrich – HÜNERMANN, Peter

2004 *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai.* Örökmécs Kiadó, Szent István Társulat, Bányaterenye – Budapest.

ERDŐ Péter

1991 *Egyházjog.* Szent István Társulat, Budapest.

ESZTERGÁR Lajos

1936 *A szociálpolitika tételes jogi alapjai.* Kultúra Könyvnyomdai Műintézet, Pécs.

FÉL Edit

1941 *Kocs 1936-ban. Néprajzi Monográfia.* Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem, Budapest.

JANKÓ János

1902 *A Balaton melléki lakosság néprajza.* Kilián Frigyes Magyar Királyi Egyetemi Könyvtár Bizománya, Budapest.

KASZÁS Marianne

1994 Az egyesületi karitástól az állami gondoskodásig. Szociális gyermekvédelem a századfordulón Budapesten. *Szociológiai Szemle* 1994/1. 127-145.

---

46 A kérdésről általában PISZKER 1933., MOHL 1909. 70-76. A térítés és vallásos élet fellendítésének országosan is egyedülálló példája volt a kapucinusok 1743-ban történt Tatára telepítésének, templomuk és zárdájuk felszentelését követő bérmlás. Az 1756. május 1-én történt szentelést követő napon „a püspök megkezdte a bérmlás szentségének kiosztását. Rengeteg nép sereglett a kettős ünnepre össze. A két püspöki huszár nem volt képes a rendet föntartani. Nyolc urasági hajdut kellett még segítségül hívni, kik az éjjel-nappal tolongó népet féken tartották. Egy álló hétig tartott a bérmlás. 8 jegyző írta az adatokat s végül 7 ezer megbérmlált számítottak össze.” MOHL 1909. 80.

MÁRKUS Dezső (Szerk.)

1903 Magyar jogi lexikon. IV. kötet. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest.

MOHL Adolf

1909 *Tata plébánia története*. Győregyházmegye Könyvsajtója, Győr.

MOLNÁR János

1954 *A gyermektartási perek*. Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóirat-kiadó, Budapest.

PAPP László

1941 *Kiskunhalas népi jogélete*. (A magyar táj- és népismeret könyvtára 2.) Táj- és Népkutató Intézet, Budapest.

PISZKER Olivér

1933 *Barokk világ Győregyházmegyében Zichy Ferenc gróf püspöksége idején (1743-83)*. Pannonhalmi füzetek 13. (A Pannonhalmi Főapátság Szent Gellért-Főiskola hallgatóinak doktori értekezései.) Vitéz Szabó és Uzsaly Nyomdája Győr, Pannonhalma.

TÁRKÁNY SZŰCS Ernő

1981 *Magyar jogi népszokások*. Gondolat Kiadó, Budapest.

TOMKA Béla

2000 *Családfejlődés a 20. századi Magyarországon és Nyugat-Európában: konvergencia vagy divergencia*. Osiris, Budapest.

VARGA István

2006 Kísérlet a törvénytelen gyermekek két világháború közti helyzetének bemutatására Magyarországon, In: NÉMEDI Dénes – SZABARI Vera szerk. *KÖTŐ – JELEK 2006*. ELTE Társadalomtudományi Kar Szociológiai Doktori Iskolájának Évkönyve. Budapest. 203-221.

Keresztlevél nyomtatvány illegitim gyermek számára.

A tatai tóba fúlt leányanyának és gyermekének haláláról szóló jelentés. Tata, 1853.

[illegible]

Quia's Mikalyné
a' vola v' l'ezing id's Anje

Gulgaris suis volente legi
Nagy Panni solo Magyar
kezeben fele
Lil Panni nora

Corum me Joannette
de Anglipeus
Temp.

Paucali Ingepi / Tami
pura a leang apura

Gujás János és Nagy Panni egyessége. Tata, 1824. január 17.

[illegible][illegible]

Egyesség Herman Tádé és Krizsán Anna, illetve Gajdó Maris ügyében kötött egyesség. Tata,
1824. január 25.